

Kent Meydanları Üzerine Mekânsal Bir Değerlendirme: Rize Örneği

Gamze DEMİRCİ*

¹Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İç Mimarlık Bölümü, İstanbul, Türkiye

*Sorumlu Yazar/Corresponding Author
E-mail: agamzedemirci@gmail.com

Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi/Received: 07.08.2023
Kabul Tarihi/Accepted: 09.11.2023

ÖZ

Kent meydanları, kentlerin sosyal, kültürel ve ekonomik yapısını hem yansıtan hem de şekillendiren kentsel yaşamın kritik bir unsurudur. Kentin ihtiyaçlarına bağlı olarak gelişen kent meydanı, bir mekân olarak, somutlaşmış deneyime dayalı olarak insan - mekân iletişimi kurmaktadır. Birey ve çevresi arasındaki ilişkiyi bir kent meydanı ve kullanıcısı özelinde incelemeyi amaçlayan bu çalışma meydanların kent simgesi olarak önemini anlatırken, kentteki rolünü de ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Kullanıcının taleplerine göre değişim gösterebilecek olan meydanların çalışma özelinde incelenen bir örneğe göre analiz edilmesi için mekânsal analiz yöntemi olan mekân dizimi yöntemi kullanılmıştır. Kanıt tabanlı ve yönlendirici etkiye sahip olan mekân dizimi yöntemi veri elde etme aracı olarak tercih edilmiştir. Bu çalışma mekânsal boyutlar arasındaki ilişkileri inceleyip, kullanıcı faaliyetleri ve fiziksel özellikler üzerine çıkarımlar yapmak üzere kurgulanmıştır. Sınırlı bir kapsama sahip olmasına rağmen karşılaştırmalı nicel değerlendirmeler ile örnek teşkil edebilecek açıklamalar yapmayı hedeflemiştir. Ayrıca bu çalışma; meydan tasarımlarının şehir hayatına uyum sağlamak için yıllar içinde nasıl değiştiğine odaklanan kentsel tasarım araştırmaları için geliştirilebilir.

Anahtar Kelimeler: Mekân, Meydan, Mekân Dizimi, Rize

A Spatial Evaluation of Urban Squares: The Case of Rize

ABSTRACT

Urban squares are an important part of public life, reflecting and shaping the social, cultural and economic structure of cities. Reflecting the social and cultural pattern and developing in line with the needs of the city, the urban square, as a space, establishes a human-space communication based on embodied experience. This study, which investigates the relationship between the user and users environment in the context of an urban square and its users, explains the importance of squares as urban symbols and tries to reveal their role in the city. In order to analyze the squares, which may change according to the demands of the user, according to an example examined in the study, the spatial analysis method, the space syntax method, was used. The space syntax method, which is evidence-based and has a directive effect, was preferred as a data collection tool. This study is motivated by examining the relationships between spatial dimensions and getting implications for user activities and physical characteristics. Although it has a limited scope, it aims to provide exemplary explanations through comparative quantitative assessments. Furthermore, this study can be developed for urban design research focussing on how square designs have changed over the years to adapt to urban life.

Keywords: Space, Square, Space Syntax, Rize

Cite as;

Demirci, G. (2023). Kent meydanları üzerine mekânsal bir değerlendirme: Rize örneği, *Recep Tayyip Erdogan University Journal of Science and Engineering*, 4(2), 187-195. DOI: 10.53501/rteufemud.1339310

1. Giriş

Kentin nüfus yoğunluğunun yüksek olduğu, sosyal faaliyetlerin de temel eşkil ettiği kentsel alanlar; eski çağlardan bu yana insanların toplanma mekânı olmuştur. Bu sebeple meydanlar; kentsel yaşamın hayat bulduğu yerlerdir. Kent yapısının da bir bileşeni olan meydanlar; kentin imajına da hizmet etmektedir. Bu hizmet de bir mekân olarak değerlendirilen meydanların kullanıcılarının istek ve ihtiyaçlarına göre değişim göstermektedir.

Grosz (1998)'dan aktaran Alkaya (2022); kentten insanın yansıması olan bir ürün olarak bahsetmektedir. İnsanların şehirleri, toplu halde veya bireysel olarak, insan merkezci bir izdüşüm olarak yapılandırdıklarına değinmektedir. Aynı zamanda yazar; kentin toplumsal konum ve kurallar aracılığıyla güç ilişkilerini, kamusal/özel alanları tanımlayarak, toplumsal ilişkileri ile kültürel yaşamı düzenlediğini vurgulamaktadır.

Kentsel tasarımın bir parçası olan meydan tasarımları kentin ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirilmelidir. Sosyal düğümlerin merkezi olan meydanlar, şehir etkinliklerini misafir eden fiziksel boşluklardır (Zakariya vd., 2014). Tesadüfi olanla karşılaşmayı mümkün kılan bu mekânlar kamusal alanda şehri deneyimleme olanağı tanımaktadır. Halprin'e göre (1981); insanların müşterek şehir hayatıyla ilişkilendirilmeleri de zaten kamusal meydanlar tarafından şekillenmektedir. Bu ilişkilendirilme sosyal fırsatları doğururken, mekân ve işlev arasındaki dinamiği de beslemektedir.

Mekân kavramı, genel anlamıyla bir nesnenin, bir olayın veya bir varlığın bulunduğu fiziksel veya soyut konumu ifade etmektedir. Bu terim, yer veya mahal anlamlarını taşırken ve kökeni Arapça "kevn" kelimesine dayanmaktadır. "Kevn", varlık, var olma ve vücut anlamlarına gelmektedir (Erol ve Görmez, 2016; Nakiboğlu, 2015). Günümüzde mekân kavramı, oturulan yer, bulunulan çevre, ortam, yaşanan dünya ya da kâinat gibi sadece fiziksel konumları ifade etmemekle birlikte daha soyut anlamlarla da ilişkilendirilmektedir. Çünkü insanlar mekânda

etkileşim kurmakta ve anlamlı deneyimler yaşamaktadır. Toplumsal anlamda mekân, insanların sosyal etkileşimleri, kültürel pratikleri ve toplumsal yapıları üzerinde önemli bir etkiye sahip olan karmaşık bir kavram olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda, mekân, insanların yaşamlarını sürdürdüğü, etkileşim kurduğu ve toplum içinde yer aldığı bir ortamı çağrıştırmaktadır. Mekânlar, insanların kimliklerini şekillendirebilmekte ve toplumsal etkileşimlerin yapıldığı alanlar haline gelebilmektedir (Erol ve Görmez, 2016).

O zaman mekânsal bir form olarak kent, toplumsal etkileşimler ile mekânsal uygulamaların birlikte oluşturduğu dinamik bir sitemdir. Kentsel mekân ise kentlerdeki toplumsal mekânların bir kategorisini oluşturmaktadır. Kent meydanı olarak adlandırılan bu mekânlar kentsel çevrelerdeki önemli kamusal alanlar olarak sayılmaktadır. Bu mekânların ilk örnekleri ise agora olarak bilinen en eski kent meydanlarıdır. Antik Yunan şehirlerinin en merkezi ve önemli açık meydanları olan agoralar demokrasinin şekillenmesinde büyük bir rol oynamıştır. Kent merkezlerinde bulunan, siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel etkinliklerin merkezi olan bu mekânlar; demokratik katılımın, kültürel - sporsal etkinliklerin ve ticari faaliyetlerin geliştiği canlı ve hareketli mekânlardır (Hölscher, 2007).

Dini yapılar da kent meydanı gelişimi ve kullanımı üzerinde etkili olmuştur. Özellikle Osmanlı kültüründe camii ile birlikte tasarlanan alışveriş odaklı çarşı yapıları ve külliyeler beraberinde meydanları da getirerek kamu açık alanlarında varlık gösterirken, dünya genelinde dini yapılarla beraber kurgulanan meydanlar; törenlerin ve bayramların kutlandığı mekânlar rolünü üstlenmiştir.

18. yüzyıl ortalarında Avrupa şehirlerinin morfolojisinde ve kent planlamasında önemli değişiklikler yaşanmıştır. Bu dönemlerde, ekonomik, politik ve felsefi değişimler, kentlerin düzenlenmesi ve tasarımı üzerinde etkili olmuştur. Estetik açıdan farklı yaklaşımlar ortaya çıkmış ve meydanlara çeşmeler, heykeller ve anıtlar eklenmiştir. Bu dönemde, açık alanlar

merasim odaklı görsel etkiler oluşturmak amacıyla özel bir tasarım anlayışıyla planlanmıştır (Zeka, 2011).

Sanayi devrimi ve demir yolu inşası ile birlikte kentler büyümeye teşvik edilmiş ve nüfus artışları yaşanmaya başlanmıştır. Sınıfsal ayrılıklarla birlikte kentlerdeki düzen değişmiş ve bu değişim kamusal alan biçimine de yaşanmıştır. Daha ticari bir yapılanma içerisine dahil olan kent meydanları alışveriş caddeleri ve çarşılar ile doğrudan bağlantı kurmaya başlamıştır (İlkay, 2007). 19. yüzyılın sonunda ise; toplumsal refah ile ilgili endişe ve bozulan çevresel doku; parklar hareketinin doğmasına yol açmıştır. Bu dönemde, sokaklar ve meydanlar yerine, insanların dinlenebileceği, doğayla etkileşime girebileceği ve toplumun refahını artırabilecek devasa yeşil alanlar oluşturulmaya başlanmıştır (Sedláková, 2012). Artan kentsel nüfus 20. yüzyılda da devam etmiş, otomobil kullanıcısı sayısı hızla artmıştır. Şehirlerde artan taşıt trafiği meydan düzenlemelerinde de yaya hareketliliği açısından önemli değişimlere neden olmuştur. Artan taşıt miktarına bağlı olarak; yaya alanlarının daralması, cadde/sokaklara getirilen düzenlemeler ve kurallar ise bu değişimlerin temelini oluşturmuştur.

Türkiye’de de Cumhuriyet ile birlikte resmi devlet binalarının yakın çevrelerinde kurulan kent meydanları insanların toplumsal faaliyetlerde toplanma mekânları halini almıştır. Çeşitli siyasi hareketlerden etkilenen ve kent içindeki anlamını değiştiren meydanlar için araştırmacılar değerlendirmeler yapmaya başlamış ve teoriler üretmeye çalışmışlardır. Bu sebeple de kent meydanları için; insanları şehrin trafiğinden ve koşuşturmasından ayırıp, mola verecekleri, sosyalleşebilecekleri ve çeşitli faaliyetlerini kolaylaştıracak mekânlar tasarlamak önem arz etmiştir (Carmona, 2015). Çok sayıda tasarımcı, araştırmacı, akademisyen ve uygulayıcı işlevlerini ve şehre katkılarını incelemek için kent meydanlarına odaklanmıştır (Jalaladdini ve Oktay, 2012). Bu çalışmalar süregelen kent meydanlarının önemini vurgulamıştır.

Konunun literatür kapsamında incelenmesi ile başlayan çalışma; Rize kent meydanının açık bir mekân olarak çevresi ile ilişkisindeki rolünü değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Rize kentindeki 15 Temmuz Demokrasi ve Cumhuriyet Meydanının bir kent meydanı olarak çok yönlü değerlendirilmesi ve etrafıyla ilişkilerini incelenmesi için çeşitli analizler içermektedir. Bu analizler ise mekân dizimi yöntemiyle elde edilmiştir. Elde edilen veriler sonucunda mekânın güncel fiziksel özelliklerinin ardındaki anlam aranarak, ortaya çıkabilecek gereksinimleri de karşılaması açısından öneriler geliştirilmiştir. Bu öneriler, mekân kullanıcıları için fiziksel ve çevresel ihtiyaçlar kapsamında değerlendirilip mekân politikası yapımcıları için karar verme süreçleri bağlamında güncel değerlendirmeler sağlama potansiyeline sahiptir.

2. Materyal ve Metot

Mekânsal dizim yöntemi, yapısal analizleri mekânsal verilere dayandıran bir yöntemdir. Bu yöntem, mekân ve toplum arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Aynı zamanda da mekânın biçimsel niteliklerinin sınıflandırması ve kıyaslanmasında kullanılmaktadır. Mekân dizimi, insan zihninde “mekânın yansıması” olarak var olan bilginin deneyimler kazanılarak oluşmasından beslenmektedir. Bu bilgi mekânın soyut özelliklerini tanımlamaktadır. Mekân dizimi ise bu soyut özellikleri somut bir şekilde ifade eden analizler elde etmeyi sağlayan bir tekniktir. Bu teknik ile elde edilen veriler, insan zihnindeki mekânın yansımaları olarak değerlendirilmektedir. Zaten mekân dizimi yöntemin ana fikri de, mekânın kullanıcısı tarafından deneyimlenebilmesi için parçalanması ve bu parçaların da haritalar ve grafikler haline getirilerek üzerinde analizler yapılmasıdır (Hillier ve Hanson 1997).

Bu çalışma kapsamında, Turner’ın mekânsal analizin sezgisel bir yöntemi olarak adlandırdığı bakış açıları sunulmuştur (Turner, 2003). DepthmapX 0.50 (Tasos Varoudis tarafından geliştirilen) programı aracılığı ile Rize 15 Temmuz Demokrasi ve Cumhuriyet Meydanı’nın iki boyutlu plana indirgenmiş analizleri üç

boyutlu mekânların temsili olarak değerlendirilmiştir. Bu temsiller, çalışmanın çıktısı olarak sunulmuştur. Alan incelemeleri ile program verileri, birbirleriyle uyumlu hale getirilerek, araştırılan kent meydanının daha doğru bir şekilde tanımlanmasına katkı sağlaması planlanmıştır. Bu yöntem sayesinde, kamusal mekân kullanıcısının bireysel olarak kamu mekânı algısını tespit etme olanağı sunulmuştur.

2.1. İzovist Haritalar

Çalışma Kapsamında değerlendirilen, bir diğer adı ile Görünürlük Grafikleri (Visual Graphic Analysis – VGA), göz hizası yüksekliğinde bir noktadan mekân içerisine bakıldığında görülebilecek en geniş bakış alanını oluşturmaktadır. Bu alanı ise deneyimlerin parçaları olarak izovistler temsil etmektedir. Bu temsillerde algısal derinlik renklerle ifade edilmektedir. Yani bireyin nereye yönlenecek erişebileceği hakkında fikir verirken, mekânın örgütlenmesinin de bir haritasını oluşturmaktadır. Burada amaç bireyin hareketini öngörebilmek ve organize etmektir.

Mekân algısında en önemli kesinliğin görülebilir alanlar olduğu bilinmektedir. İzovist haritalarında kullanıcının yakın çevre ilişkilerini tanımlamak için bir formül geliştirilmektedir. Bu öneri formül ile; mekânı oluşturan çevreden bakıldığında görülebilir olan alanlar taranmaktadır. Bu taramalar da tek bir izovist noktasından tüm yönlerde görülebilen sınırları kodlamaktadır. Yazarlara göre (Turner vd., 2001); görünürlük grafikleri kullanılarak, izovistler aracılığı ile mekânın çevresiyle kurduğu nizami ilişkisi keşfedilebilmekte ve mimari mekânın incelenebilirliği üzerine yeni bir metodoloji ileri sürülebilmektedir. Bu haritalardaki ölçüler yerel ve küresel özellikler sunarak, ulaşılabilirlik ve görülebilirlik değişkenlerine dayanan referansları tanımlamaktadır. Böylelikle sitemin içinde kalan farklı konumlar birbirleri ile ilişkilendirilebilmektedir. Bu ilişkilendirebilme yetisi ise; mekân algısı manifestosunu; görünürlük grafikleri aracılığı ile yön bulma, mekânı kullanma ve mekândaki sirkülasyon ile bağdaştırmıştır.

2.2. Eksenel Haritalar

İki boyutlu bir veri analizi olarak eksenel haritalar, aksiyel çizgi haritaları, bir mekânın potansiyel görüş alanlarını ve hareket alanlarını göstermek için kullanılan bir temsil biçimidir.

Programın ara yüzündeki bağlantısallık (connectivity) değerlendirmesiyle elde edilen eksenel harita (axial map) çizgilerden oluşan bir örüntüyü temsil etmektedir. Bu temsil iç bükey ya da dış bükey çizgiler içermektedir. Bu çizgiler aracılığı ile mekânın biçimi öngörülebilme ve hesaplanabilmektedir (Ariza-Villaverde vd., 2013).

En uzun görüş hattını ifade eden çizgilerden oluşan bu haritalar, gizli görüş hatlarını belirleyerek hareket hatlarını da ortaya çıkarmaktadır. Tasarım kararları almak için de kullanılan bu haritalar, en yoğun hatların olduğu yerlerde içinden en çok geçilen hatları gösterirken, doğru bir orantıyla temsil oluşturmaktadır. Bu temsiller aynı zamanda kullanıcıları bir araya getirebilme potansiyellerini sunmaktadır (Turner, 2007).

Çalışma kapsamında eksenel haritalar, kullanıcı deneyimini ön görmenin yanısıra, iç bükey ve dış bükey mekân analizi için de kullanılmıştır.

2.3. Ajan-Bazlı Analizler

Çalışmanın son temsili olarak ajan bazlı analizler ise; mekân kullanıcısının mekânı deneyimleme biçimini ortaya çıkarmak için kullanılmıştır.

Ajan benzetimi, mekândaki kullanıcı davranışlarının varyasyonunu mekân yapılanmasının nasıl algılandığı ve nasıl anlaşıldığı gerçeğine dayandırılan bir simülasyon olarak ajan bazlı analizden gelişmektedir. Bu simülasyonda, alan içine yerleştirilen ajanın üç adımdan sonraki adımı belirlenir ve yüzlerce ajanın yörüngedeki süperpozisyonu bu alandaki kullanıcı akışının göstergesi olarak kabul edilmektedir. Bu kabul bir mekânın hem (yeniden) düzenlenmesi hem de değerlendirilmesi için kullanılabilir (Penn ve Turner, 2002).

Bu bağlamda mekân kullanıcılarının mekândaki deneyim biçimini ortaya koymak değerlendirilen mekânın işleyiş biçimini de ortaya koymak anlamına gelmektedir. Çünkü mekândaki hareket rotalarına bağlı bir analiz türü olan ajan bazlı analiz, göreceli olan kullanıcı deneyimlerini temsil etmektedir. Bir yapılanma içinde her mekânın bir değeri olduğu ve bu değer de diğer mekânların değerlerinden etkilendiği yönetsel olarak açıkça görülebilir. Bu da daha kuvvetli bir kontrole sahip olmak için söz konusu değerlerin etkileşiminin ortaya çıkarılmasına bağlıdır (Youssef ve Youssef, 2022). Eğer bu etkileşim öngörülebilirse, mekân içindeki deneyim de, mekânlar arasındaki kullanıcı hareketi de öngörülebilir.

3. Bulgular ve Tartışma

Çalışma kapsamında analiz mekânı olarak belirlenen alan Şekil 1'de gösterildiği gibi belirlenmiş ve etrafındaki 0,5 km² 'lik çepere ile incelenmiştir. Daire içerisinde işaretlenen alan 15 Temmuz Demokrasi ve Cumhuriyet Meydanı'nı göstermektedir. Görselde daha doğuda işaretlenen bölge ise bu meydan kullanılmaya başlamadan önceki kent meydanını (Rize Meydanı) göstermektedir.

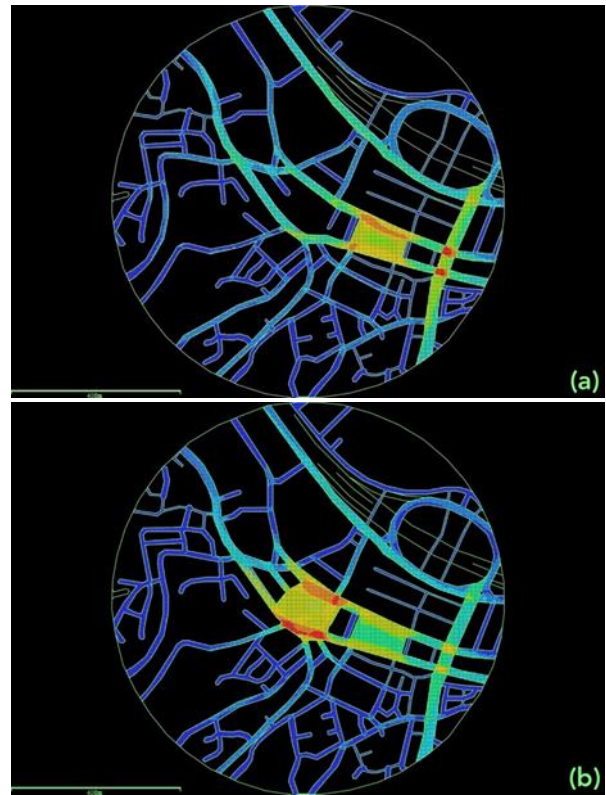

Şekil 1. 15 Temmuz Demokrasi ve Cumhuriyet Meydanı parsel görüntüsü.

Figure 1. July 15 Democracy and Republic Square parcel view.

Bu bağlamda öncelikle belirlenen çalışma alanı kapsamında görünürlük haritaları elde edilmiştir. İzovist haritaları bir mekânda görülebilen her şeyin temsili için kullanılmıştır. Burada renklerle

entegrasyon dağılımı belirtilmiştir. Şekil 2'deki haritalarda olduğu gibi bu haritalar üzerinde de sentaktik ölçümler gerçekleştirilir. Şekilde de görülen ölçümlere göre kırmızı renkler bağlantısallık değerlerinin en yüksek olduğu yolları ifade etmektedir. Şekil 2.(b)'de ise meydan kullanıma açıldığında bağlantısallığın meydana doğru kaydığı görülmektedir. Meydana ulaşan ikinci ulaşım hattındaki renkler ise sarı, açık mavi ve mavi gibi gittikçe bağlantısallık değeri düşen temsillerdir. Yine meydanın kullanıma açıldığında renk değerlerinden meydan etrafındakilerin yükseldiği fark edilebilir.

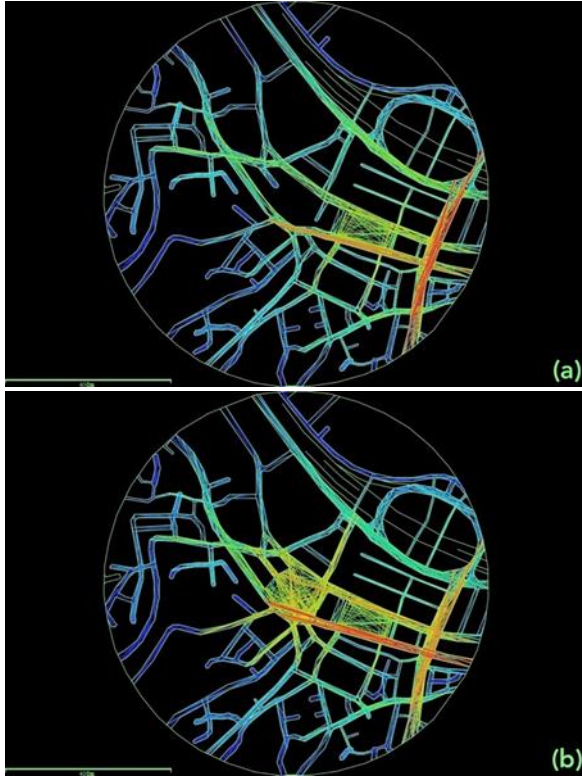

Şekil 2. Görünürlük Haritaları. (a): 15 Temmuz Demokrasi ve Cumhuriyet Meydanı'ndan önce; (b): 15 Temmuz Demokrasi ve Cumhuriyet Meydanı'ndan sonra.

Figure 2. Visibility Maps. (a): Before July 15 Democracy and Republic Square; (b): After July 15 Democracy and Republic Square.

Şekil 3'ün gösterdiği aksel haritaları ise; mekânı kullananlara atıfta bulunan ve var olan kısıtlamalardan türetilmiştir. Mekânın kullanıcı olan kentlinin, meydana ulaşma aksındaki kısıtlamalar ise açık alanları çevreleyen fiziksel belirleyicilerdir. Şekil 3.(a)'da görüldüğü gibi çalışmaya konu olan meydan kullanıma

açılmadan önce tek bir aks üzerinde yoğunlaşmışken, meydanın kullanıma açılması Şekil 3.(b) 'deki gibi aksenel haritada da değişiklik yaratmıştır. Zaten Turner çalışmasında; hareketlerin aksenel çizgilerin çizilme şekline çok benzer bir şekilde tanımlandığından, etmenlerin aksenel çizgilerle hizalanmalarına şaşırılmaması gerektiğinden bahsetmektedir (2007).

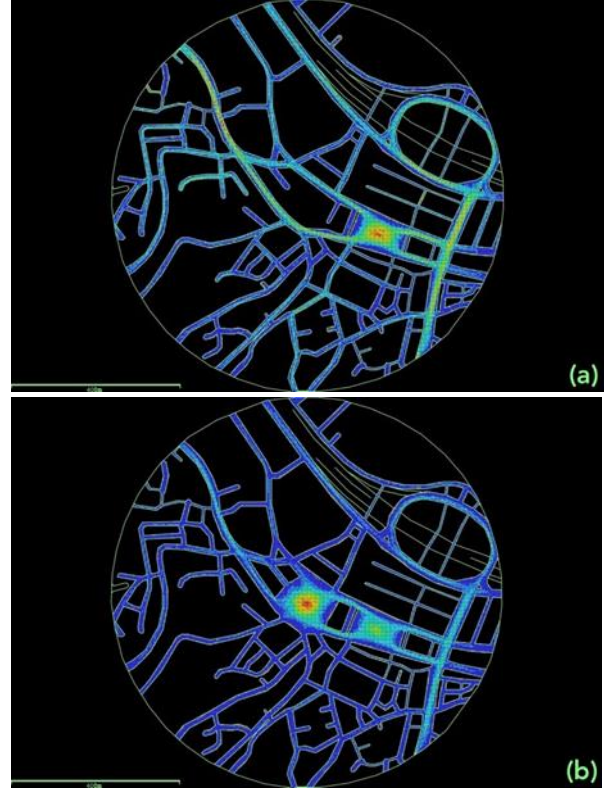

Şekil 3. Aksenel Haritalar. (a): 15 Temmuz Demokrasi ve Cumhuriyet Meydanı'ndan önce; (b): 15 Temmuz Demokrasi ve Cumhuriyet Meydanı'ndan sonra.

Figure 3. Axial Maps. (a): Before July 15 Democracy and Republic Square; (b): After July 15 Democracy and Republic Square.

Kullanıcıların sistem içinde hareket etme biçimleriyle ilgili bir diğer analiz olan ajan bazlı analiz çalışma kapsamında Şekil 4'te görüldüğü gibi uygulanmıştır. Bir içerik temsilcisi sağlayarak kullanıcının rotasının belirlenmeye çalışıldığı bu analiz (Torrent,2012) sonuçlarında meydan kullanıma açılmadan (Şekil 4.(a)) kullanıcı hareketliliği diğer haritalarda da görülen aks üzerinde gerçekleşirken, meydan kullanılmaya başladıktan sonra (Şekil 4.(b)); gözlemlenen hareket türü meydan odaklı olmuştur. Kent için yeni bir simge yaratmış ve

çevre akslarda da sirkülasyonu sakinleştirerek yönlendirdiği görülmüştür. Standarttan bir miktar gelişme içeren analiz sonuçları ajanların varış noktası olarak meydanı seçtiklerini ve merkezi bir alana yönelimini göstermektedir.

Şekil 4. Ajan-Bazlı Analizler. (a): 15 Temmuz Demokrasi ve Cumhuriyet Meydanı'ndan önce; (b): 15 Temmuz Demokrasi ve Cumhuriyet Meydanı'ndan sonra.

Figure 4. Agent-Based Analysis. (a): Before July 15 Democracy and Republic Square; (b): After July 15 Democracy and Republic Square.

Halka açık bir mekân olan meydanların çevresinden etkilendiğine değinen Sitte (1945); işlevselliğin yanında görseleliğe de odaklanmıştır. Ona göre estetik kriterler içermesi gereken meydanlar, etrafındaki binalarla çevrilmeli ve iç bükey olmalıdır. Bir anıtlı manevi bir anlam da yüklenebilecek olan meydan yapılanmaları özgür bir mekân yaratmalıdır. Yapılan ek-analizlerde (Şekil 3. Aksenel Haritalar) 15 Temmuz Demokrasi ve Cumhuriyet Meydanı'nın iç bükey olduğu görülmüştür. Çünkü sitenin içindeki kullanıcı hareketi gösteren ajan analiziyle de örtüşmektedir. Bu durum sistemin iç bükey özelliğinin kullanıcı üzerinde doğrudan tezahür ettiğini göstermektedir (O'regan ve Noë, 2001).

Çünkü görsel duyu hareket edilip edilmeyeceğine karar verme üzerinde etkindir. Şekil 5'te de görüldüğü gibi çevresindeki yapılarca muhafaza edilmiştir.

Şekil 5. Kent Meydanından Görünümler.
Figure 5. Views of the Urban Square.

Çevreleriyle birlikte bazen içe bazen dışa dönük yapılanmalar gösteren mekânlar tek olarak değerlendirildiklerinde bağımsızdır. Çünkü yalnız olmak, içe veya dışa dönük olmak için gerekli kıyaslamayı barındırmaz. Fakat fonksiyon açısından biçimsel olarak akıcılık sağlayabilme özelliklerinden dolayı kurgulandıkları bölgeler ile birlikte tanımlanırlar (Cuthbert, 2006). Bu nedenle çevresi ile değerlendirildiğinde meydanın yer değiştirmesi, biçimsel olarak sağladığı açıklık sebebiyle meydan çevresindeki yapılanmayla fonksiyon açısından değerlendirilmelidir.

Demokrasi ve Cumhuriyet anıtı meydanın ismiyle bir kompozisyon oluşturması için yer almaktadır. Diğer yandan geleneksel olarak meydanlar dini ve hükümet binalarını da bu çevrenmiş yapılanmanın içinde tutmuştur. Söz konusu kent meydanında yapılan deneyimsel incelemelerde de görülmektedir ki; 2017 tarihinden itibaren halkın kullanımına açılmış olan 15 Temmuz Demokrasi ve Cumhuriyet Meydanı kentin yeni meydanı olma işlevini, barındırdığı unsurlar (Sitte, 1945) ile birlikte yüklenmiştir.

Türk yerleşim tarihi boyunca camilerin etrafında gelişen meydan yerleşimleri söz konusu parkta da çarşı ve ticaret bölgeleri ile birlikte camiyi (Şeyh Cami) de içinde bulunduran sosyal hayatın gerçekleşmesini öngören bir meydan halinde düşünülmüştür. Bu durum da kent merkezinde cazibe alanı oluşturmuş ve kent odağını batıya doğru kaydırmıştır.

Kentteki özel otomobil sahipliğinin oluşturduğu trafik karmaşasının önüne, yaya akışı ve hareketinin özgür kılınabilmesi için meydanın alt kotuna otopark düzenlemesi yapılarak geçilmiştir.

Bu durumda çalışmadan elde edilen çıktılarına göre meydanın konumu ve yerleşim yerinin akılcı bir karar olduğu söylenebilir. Çeperindeki ana yolları kendisine bağlayan ve görünürlük analizlerinde de görüldüğü üzere yüksek renk değerini taşıyan bu nedenle de toplanma kavramını karşılayan bir mekân olmuştur.

4. Sonuçlar ve Öneriler

Bu çalışmanın sonucunda bir şehrin uzamsal kompozisyonunun yeniden üretilebilmesi için, Hillier ve Hanson (1984)'a ve mekân dizimi yöntemine atıfta bulunarak, kentsel morfolojinin özelliklerini ölçmek ve tanımlamak için grafik araçların kullanılması, bir kentsel yapılanmanın tüm alanlarını kaplamak için gereken minimum aksel çizgi sayısının belirlenmesi üzerinde çalışmalar yapılabilir. Bu yaklaşımdan hareketle, sokak ağlarını aksel haritalar aracılığıyla grafiksel bir şekilde temsil edilmesi şehir modelleme, kentsel tasarım, kentsel kirliliğin mekânsal dağılımı, insan hareketinin tahminine ve yol ağı kurgularının oluşturulmasına fırsatlar doğurabilir.

Turner'a (2006) göre eksen haritası, binalar arasındaki boşluğun düz çizgilerle gösterilen ve resmi bir algoritmaya göre çizilen bir soyutlamasıdır. Çizgiler kenarları temsil eder ve çizgilerin kesişme noktaları, kenarlar arasındaki kavşakları veya bağlantıları temsil eder. Algoritmaya dayalı olarak, eksen haritası, alanı tamamen kaplayacak şekilde birbirine bağlanan minimum aksel çizgiler kümesidir. Bu

çalışmada elde edilen eksen haritalarına göre yol aksları üzerinde bağlam özelinde düzenlemeler yapılabilir.

Eksenel haritalamaya benzer tanımlar üreten ajan analizleri de göstermiştir ki; kentin imajına da katkıda bulunan bir mekân olarak yenilenen 15 Temmuz Demokrasi ve Cumhuriyet Meydanı bulunduğu çevre için bir kent simgesi yaratırken, karakterini geliştirmek, halkı kamusal açık mekân kullanımına ve sanat-kültür faaliyetlerini gerçekleştirecek sosyal bütünleşmeye teşvik etmek gibi paylar da sağlamalıdır. Kentsel çevreler incelenirken, canlandırıcı ve onarıcı potansiyel olarak, dikkatler kent içindeki yeşil alanlara da odaklandığında, meydanın sahip olduğu yeşil alan miktarının azlığı ise üzerinde tartışılması ve geliştirilmesi gereken bir konudur.

Sonuç olarak bu çalışma; farklılıkların birbirleri arasında oluşturduğu mücadeleyi, egemen olma pratiğinde inceleyerek, bu mücadelenin mekânsal çıkarımlarını anlatmaya çalışmıştır. Bu nedenle bu farkların yok olmaması, sürekli olarak yeniden üretilmesi mücadelenin devam edebilmesi açısından önemlidir. Bu da ancak mekânı bir sistemin, bir görüntünün ötesinde kullanıcılar ile üretilen bir unsur ilişkilendirmesi olarak görmekten geçmektedir. Bu ilişkilendirme ile de; kullanıcı odaklı tasarım, ihtiyaçları karşılayan mekânlar, mekânın toplumla bütünleşmesi, kullanıcı memnuniyeti, yaşam kalitesi ve de sürdürülebilirlik konularında söz sahibi olunabilir ve gelecekteki çalışmalar için ışık tutabilir.

Yazar Katkısı

G. Demirci: Kavramsallaştırma, Veri toplama, Veri Analizi, Metodoloji, Kaynaklar, Doğrulama, Görselleştirme, Yazma – İnceleme ve Düzenleme

Teşekkür

Çalışma kapsamında inceleme verileri için Rize Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü'ne katkılarından dolayı teşekkürlerimi sunarım.

Bu makale için kullanılan Depthmap programı açık erişimli ve akademik kullanım için ücretsiz

olup, <https://www.spacesyntax.online/software-and-manuals/depthmap/> bağlantısıyla indirilebilir.

Kaynaklar

- Alkaya, A. (2022). Karayolunda yürümek: Uzunçayır'da gündelik kentsel mobilite ve dayatılmış yaya deneyimleri. Doktora Tezi, İstanbul Okan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Ariza-Villaverde, A.B., Jiménez-Hornero, F.J., De Ravé, E.G. (2013). Multifractal analysis of axial maps applied to the study of urban morphology. *Computers, Environment and Urban Systems*, 38, 1-10. <https://doi.org/10.1016/j.compenurbsys.2012.11.001>
- Carmona, M. (2015). Re-theorising contemporary public space: a new narrative and a new normative. *Journal of Urbanism: International Research on Placemaking and Urban Sustainability*, 8(4), 373-405. <https://doi.org/10.1080/17549175.2014.909518>
- Cuthbert, A.R. (2006). *The Form of Cities: Political Economy and Urban Design*, Blackwell Publishing, ISBN: 1405116390, Oxford, Victoria, Malden.
- Grosz, E. (1998). *Bodies-Cities*. In "Places Through The Body (chapter.3, pp. 31-38), Routledge Publisher, ISBN:9780203976531, London, England. <https://doi.org/10.4324/9780203976531>
- Halprin, L. (1981). The collective perception of cities: We are an image of the landscape. In L. Taylor (Ed.), *Urban Open Spaces*. Washington, Smithsonian Institutions.
- Hillier, B., & Hanson, J. (1984). *The Social Logic of Space*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN:9780511597237, England. doi:10.1017/CBO9780511597237
- Hillier, B., Hanson, J. (1997). The Reasoning Art. In *The 1st International Space Syntax Symposium Proceedings*, Nisan 1997, University College London, İngiltere.
- Hölscher, T. (2007). Urban Spaces and Central Places, The Greek World. In *Classical Archeology*, Ed: Susan, E. And Osborne, R. Blackwell Publishing, ISBN: 978-1-4443-3691-7, Malden, USA.
- İlkay, Y. (2007). The Political Struggle on and at Public Space: The Case of Kızılay Square, Master's thesis, Middle East Technical University, Türkiye. <http://etd.lib.metu.edu.tr/upload/12609064/index.pdf>

- Jalaladdini, S., Oktay, D. (2012). Urban public spaces and vitality: a socio-spatial analysis in the streets of Cypriot towns. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 35, 664-674. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.02.135>
- Maltaş Erol, A., Görmez, K. (2016). Ütopyalarda mekân tahayyülleri: Utopia'nın mekânı. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 18 (30), 81 – 86. <https://hdl.handle.net/11492/1248>
- Nakipoğlu, G. (2015). Ütopyadan doğmak, ütopya doğurmak: Heterotopya kavramı ve heterotopya bağlamında balık izlerinin sesi. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, (5), 381-407. <https://doi.org/10.16947/fsmiad.47503>
- O'regan, J. K., Noë, A. (2001). A sensorimotor account of vision and visual consciousness. *Behavioral and brain sciences*, 24(5), 939-973. <https://doi.org/10.1017/S0140525X01000115>
- Penn, A., Turner, A. (2002) Space Syntax Based Agent Simulation. In: Schreckenberg, Michael and Shara, Som Deo, (eds.) *Pedestrian and Evacuation Dynamics*. (pp. 99-114). Springer-Verlag: Berlin, Germany. <https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/75>
- Roshani, M. (2020). Social Affordances of Residential Open Spaces: Case Study of Dikmen Valley, Ankara (Order No. 29045158), Doctoral dissertation, Bilkent Üniversitesi, Türkiye. Available from ProQuest Dissertations & Theses Global. <https://www.proquest.com/dissertations-theses/social-affordances-residential-open-spaces-case/docview/2652593718/se-2>
- Sedláková, M. (2012). Social Meaning of a Market on Husitská Street in Brno. Diploma Work, Masaryk University, Czech Republic. https://is.muni.cz/th/lpv06/diploma_final.pdf
- Sitte, C. (1945). *The Art of Building Cities: City Building According to Its Artistic Fundamentals*, Reinhold Publishing, ISBN:1614275246, USA. <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.212097/page/n25/mode/2up>
- Torrens, P. (2012). Moving Agent Pedestrians Through Space and Time. *Annals of the Association of American Geographers*, 102(1), 35–66. <https://doi.org/10.1080/00045608.2011.595658>
- Turner, A., Doxa, M., O'Sullivan, D., Penn, A., (2001). From Isovists To Visibility Graphs: A Methodology For The Analysis Of Architectural Space, *Environment and Planning B: Planning And Design*, 28, 103-121. <https://doi.org/10.1068/b2684>
- Turner, A. (2003). Analysing the Visual Dynamics of Spatial Morphology. *Environment Planning B: Planning Design*, 30(5), 657-676. <https://doi.org/10.1068/b12962>
- Turner, A. (2007). The Ingredients of an Exosomatic Cognitive Map: Isovists, Agents and Axial Lines? In: Hölscher, C. and Conroy Dalton, R. and Turner, A., (eds.) *Space Syntax and Spatial Cognition: Proceedings of the Workshop held in Bremen, 24th September 2006*. (pp. pp. 163-180). Universität Bremen: Bremen, Germany. <https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/16216>
- Youssef, K.A., Youssef, A. M. A. (2022). Promoting spatial cognition in hospital buildings using space syntax analyses. *Journal of Engineering and Applied Science*, 69(1), 101. <https://doi.org/10.1186/s44147-022-00153-w>
- Zakariya, K., Harun, N. Z., Mansor, M. (2014). Spatial characteristics of urban square and sociability: A review of the City Square, Melbourne. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 153, 678-688. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.10.099>
- Zeka, B. (2011). The humanistic meaning of urban squares: the case of Çayyolu urban square project (Master's thesis, Middle East Technical University). <http://hdl.handle.net/20.500.12416/4260>